

Kirjoja

Heta Heiskanen^a

Moniäänistä elämää Kilpisjärvellä

Tapio Nykänen ja Leena Valkeapää:

Kilpisjärven poliittinen luonto, Matkoja Käsivarren kulttuurimaisemassa. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2016. (356 s.)

Kilpisjärvi on alueena mitä oivallisin valinta luonnon poliittisuuden tutkimiselle, sillä alueeseen kohdistuu monenlaisia, ristikkäisiä maankäyttöintressejä niin luonnonsuojelun, matkailun kuin saamelaiden perinteisten elinkeinojenkin näkökulmasta.

”Kilpisjärven poliittinen luonto” -kirjan ovat toimittaneet yhdessä yhteiskuntatieteiden tohtori Tapio Nykänen ja taiteen tohtori Leena Valkeapää. Kirjassa osa artikkeleista on tieteellisesti vertaisarvioituja ja osa vapaamuotoisempia kirjoitelmia.

Kirjalla ei ole yhtä punaista lankaa, vaan kuten toimittaja Nykänen kuvaa, kaksi erillistä. Ensimmäinen punainen lanka esittelee Käsivarren luontoa ja elämää mm. taiteen, luonnontieteen, yhteiskuntatieteen, kielentutkimuksen, oikeustieteen ja matkailututkimuksen näkökulmista. Kirjan ensimmäinen punainen lanka ei heijastele kirjan nimeä samalla tavalla kuin toinen, joka pureutuu Käsivarren luonnon poliittisuuteen. Erityisyydestään huolimatta kirja osallistuu myös yleisempään keskusteluun luonnon poliittisuudesta.

Lukijan kannalta punaisen langan seuraamista hankaloittaa kohtalaisesti se, ettei kirja suinkaan jakaudu käsittelyltään ensimmäiseen ja toiseen osaan, vaan näitä kahta punaista lankaa joutuu etsimään sieltä täältä eri kirjoitusten joukosta. Rakenteellisesti kirjan olisikin voinut rakentaa selkeämmäksi.

Kirjan ensimmäisissä kolmessa tekstissä piirretään kuvaa Käsivarresta, tunnelmoidaan runoissa, maalailaan maisemia, mutta myös katsotaan asioita luonnontieteen ja ekologian näkökulmasta. Tämä jakso alkaa saamen kieleen erikoistuneen filosofian tohtori Taarna Valtosen kirjoituksella paikannimistä Käsivarren saamelaisessa kulttuurimaisemassa. Tarkastelu rajautuu vuonna 1988 ilmestyneen Nils-Aslak Valkeapään runo-kuvakirjassa esiintyvien paikannimien tarkasteluun. Otsikoinnista ja rajauksesta huolimatta tarkastelussa on spesifin runoanalyysin lisäksi myös paljon yleistä paikallismien kulttuurisesta merkityksestä kiinnostuneille lukijoille.

Samoin taiteen tohtori Leena Valkeapää tuo omassa kirjoituksessaan esiin aiemman tutkimuksensa kytkökset Nils-Aslak Valkeapään tuotantoon. Alun taustoitus ja kytkös Valkeapäähän jää kuitenkin irralliseksi suhteessa varsinaiseen käsittelyosuuteen, jossa Valkeapää kuvaa kokemuseräisesti poron elämää. Valkeapää käy runollisin ottein läpi poron elämän vuodenvaihteen kevään vasomisesta talven erotuksiin. Samanaikaisesti teksti avaa saamelaista poronhoitoa ja sen suhdetta luontoon. Hänen omakohtaiset kokemuksensa nousevat keskiöön, sillä hän asuu itse alueella poromiehen vaimona.

Ekologi Maria Tuomen ja Virve Ravolaisen osiossa tyyli vaihtuu viileän luonnontieteelliseen näkökulmaan, jossa tarkastellaan poron roolia ekosysteemissä. Tarkastelu ei rajaudu vain Kilpisjärveen, vaan kirjoituksessa analysoidaan myös yleisellä tasolla ihmisen, luonnon ja poropopulaatioiden keskinäistä vuorovaikutusta. Kirjoitus tuo monipuolisesti ja monisyisesti esiin poron roolin tundralla, eikä tarkastelu sorru yksinkertaistuksiin tai puolien ottamiseen, mihin aihepiiriä sivuava yhteiskunnallinen keskustelu lehtien palstoilla on liian usein kääntynyt. Kirjoitus onkin tervetullut avaus, jonka jokaisen porojen lai-

a. Tampereen yliopisto, heta.heiskanen@uta.fi

duntamisesta kiinnostuneen soisi lukevan. Tutkijat muistuttavat poron ja kasvillisuuden monimutkaisista vuorovaikutussuhteista tuoden esiin, että osa kasveista päätyy toki poron pötsiin, kuten huolestuneet ekologit ovat huomauttaneet, mutta vaikutukset eivät välttämättä ole pitkäkestoisia, saati lajien monimuotoisuutta uhkaavia. Samanaikaisesti tutkijat muistuttavat, että poro kuuluu tunturiin, eikä kasveja uhkaa välttämättä edes porojen määrä, vaan esimerkiksi se, kuinka pitkään ne oleskelevat tietyillä alueilla. Tutkijat nostivat myös esiin, että paikallinen kysymys kytkeytyy globaaleihin ympäristöongelmiin. Porolla voi olla merkittävä rooli ilmastomuutoksen vaikutusten hidastajana ja tasapainottajana tundralla, jota uhkaa pusikoituminen. Kirjoituksessa kannustetaan avoimeen, tietopohjaiseen keskusteluun, vaikka porojen laiduntaminen herättääkin monenlaisia tunteuksia.

Luonnontieteellisen tarkastelun jälkeen kirja pomppaa lukuun, jossa Nykänen ja Valkeapää pohtivat saamelaisten ryhmänmuodostusta, joka niveltyy toki Käsivarren alueella tapahtuvaan elämään. Se jää kuitenkin melko irralliseksi kokonaisuuden kannalta. Samoin alkuperäiskansan oikeuksiin erikoistuneen oikeustieteen tohtori Leena Heinämäen, saamen tutkimusta tekevän Anne-Maria Maggan ja saamelaismuseossa työskentelevän arkeologi Eija Ojanlatvan oikeustieteellinen kirjoitus saamelaisten pyhiä paikkoja ja tapaoikeutta koskien ei mielenkiintoisuudestaan ja kattavasta otteestaan huolimatta varsinaisesti fokusoidu Kilpisjärven alueen tarkasteluun, vaikka alue olisi mahdollistanut oikeusempirisen ja oikeuspoliittisemmankin tarkastelun.

Sirpa Karjalainen aloittaa kirjan toisen osion, jossa hän tunnelmoi Kilpisjärvellä omakohtaisella kertomuksella. Karjalainen on toiminut Kilpisjärvellä niin revontuliaseman hoitajana kuin opettajanakin. Tästä siirrytään matkailututkimusta tekevän Outi Rantalan luontomatkailejoiden blogianalyyseihin. Blogissa matkailijoiden käyttäytyminen näyttäytyy kunnollisena ja kunnioittavana siinä missä erikoistutkijana Rovaniemen Luonnonvarakeskuksessa toimivan Seija Tuulentien norjalaisia lomamatkailijoita koskeva analyysi tuo esiin myös turistien moottorikelkkailun aiheuttaman kitkan.

Matkailututkimuksen väitöskirjatutkija Zoe Koivu avaa osuudessaan Kilpisjärven äänimaisemaa, jossa moottorikelkatkin kuuluvat hiljaisuuden ja nuotion loimun lomasta aiheuttaen tuhahtuksia. Koivun teksti kuvaa hienosti äänimaiseman monimuotoisuutta ja sen muutoksen taustoja. Temaattisesti Koivun teksti olisi kuitenkin voinut niveltä luontevammin Leena Valkeapään tekstin kanssa, sillä siinäkin käsiteltiin maisemaa ja tyylillä on tunnelmoivaa.

Kirjan toiseksi viimeinen teksti käsittelee luonnon poliittisuutta. Oteeltaan ympäristösosiologisessa kirjoituksessa sosiologian väitöskirjatutkimusta tekevä Henri Wallen, yhteiskuntatieteen tohtori Tapio Nykänen ja yhteiskuntatieteen tutkija Annu Perälä tarkastelevat kamppailua Käsivarren kansallispuistosta. Luku avaa kiinnostavasti eri intressiryhmien rooleja vastaten eniten niitä odotuksia, joita kirjan nimi synnyttää.

Kirjan päättävät arkkitehti Pekka Huiman päiväkirjoitteet. Tyylillisesti Huiman kirjoitus on lähempänä alkupään runollisia tekstejä ja Sirpa Karjalaisen omakohtaista kertomusta, joten edellisen tiukan ympäristösosiologisen tarkastelun jälkeen se tarjoaa toki lepopaikan ja hengähdyshetken lukijalle, mutta olisi sopinut muutoin kokonaisuuden kannalta paremmin samantyylisten kirjoitusten joukkoon. Toisaalta Huiman päätössanat kiteyttävät kirjan kokonaisuuden hienosti. Huima pohtii:

”Onko olemassa tapa rakentaa erämaahan hienovaraisesti paikan henkeä kunnioittaen vai pitäisikö maa jättää koskemattomaksi? Onko valtakulttuurimme moderni rakennustapa ja erämaahan sopeutuneen saamelaiskulttuurin jäljetön rakentamiskulttuuri sovittavissa yhteen? Sen tiedän, että nämä kysymykset eivät tule ratkeamaan helposti. Ymmärtääkseni niitä minun on alistettava itseni erämaan hengelle ja astuttava sisälle maisemaan”.

Kirjaa voi suositella lämpimästi, sillä se luo kokonaisuutena moniäänisen katsauksen Kilpisjärven alueeseen ja yleisemminkin arktiselle alueelle. Kirjan anti on mielenkiintoinen niin tieteellisestä kuin kauno-kirjallisesta näkökulmasta, joten kirjan voi sijoittaa ammatillisen lukemiston lisäksi vapaa-ajan hyllylle.

Kritiikkinä nostan kuitenkin esiin, että kirjan kokonaisuus jää hieman pirstaleiseksi. Sen sijaan, että samaa teemaa, kuten Käsivarren luonnonpuiston perustamista, olisi lähestytty eri tieteenaloista ja metodeista käsin, kirjoitukset pureutuvat suhteessa toisiinsa erilaisiin kysymyksiin. Lukija joutuu ponnistelemaan synteisin synnyttämiseksi, vaikkakin Tapio Nykäsen johdanto auttaa tässä tehtävässä.

Hieman erikoista myös on, että Kilpisjärven yksi keskeisimmistä ja kenties tunnetuimmista luonnon politisoitumisen kohteista jää sivuhuomautuksen tasolle. Satavuotias Mallan luonnonpuisto olisi ansainnut tulla käsitellyksi juhlavuonna ilmestyneessä kirjassa.